

TÜRK BANKACILIK SİSTEMİNDE MEVDUAT FAİZİ DEĞİŞİMLERİNİN KATILMA FONLARI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ VE LİKİDİTE RİSKİ YÖNETİMİ

Ercüment GÜLER[*]

Öz

Bankalar, finansal piyasalardaönemli bir aracılık fonksiyonu ifa eden kurumlardır. Bankalar faaliyet gösterdikleri alan, iş modelleri gereği farklı şekilde sınıflandırılmaktadır.Türk bankacılık sektöründe kalınma-yatırım, mevduat ve katılım bankaları olmak üzere 3 farklı sınıflandırma mevcuttur. Katılım bankaları diğer ülkelerde İslami Bankalar olarak isimlendirilen ve İslami prensiplere göre faaliyetlerini sürdüren kurumlardır. Türkiye’de bulunan katılım bankaları diğer mevduat bankaları ile benzer ürün ve hizmet sunan bankalar olup, bu anlamıyla Türkiye, Malezya gibi ülkelerde örneği olan dual yapıda bir bankacılık sistemine sahiptir. Bu sebeple Türk bankacılık sistemini etkileyen tüm finansal veya finansal olmayan faktörler hem katılım bankalarını hem de diğer bankaları etkilemektedir. Bu etki her zaman aynı yön ve şiddette olmasa da katılım bankaları da bu etkileri dikkate alarak faaliyetlerine devam etmek durumundadırlar. Bu alışmada Türk bankacılık sisteminde katılım bankaları ve katılma bankalarında kar payı ödenen katılma fonlarının işleyişi ve bu fonların mevduat faizlerinin değişimine olan duyarlılığı incelenmiştir. Katılım bankalarının müşteri profili ve faiz değişikliklerinde müşteri hareketleri üzerinde durulmuştur. Faizlerin ani ve sürekli bir şekilde aşağı veya yukarıya hareket ettiği dönemlerde mevduat bankaları ile katılım bankaları arasında geçişkenlik olup olmadığı incelenmeye çalışılmıştır. Analizde Aralık 2005 - şubat 2015 dönemi arası aylık olarak, TL katılma fonları, TL vadeli mevduat ve piyasa mevduat faiz oranları analiz edilmiş ve faiz oranları değişimi ile TL katılma fonu ve TL vadeli mevduat değişimleri arasında korelasyon incelenmiştir.Bu analizlerde belirli ölçüde geçişkenliğin olabileceği,faizlerin hızlı ve uzun süreli artışlarında katılım bankalarının bir likidite riski ile karşı karşıya gelebileceklerinden hareketle Katılım Bankalarında likidite riski yönetimine ilişkin hususlar ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Katılım Bankacılığı, Katılım Fonu, Kar Payı, Birim Değer, Likidite Riski, Likidite Acil Eylem Planı

Jel Kodları: G30, G32, G33

[*] Mali Müşavir, ercuguler@yahoo.com

THE INFLUENCE OF DEPOSIT INTEREST RATES CHANGES ON PARTICIPATION ACCOUNTS IN TURKISH BANKING SYSTEM AND LIQUIDITY RISK MANAGEMENT

Abstract

Banks have an important intermediation function in financial market. Banks are classified according to their scope or business model. In Turkish banking system there are three types of banks; development-investment, commercial and participation banks. Participation banks, which are usually called Islamic banks in other countries. Participation banks in Turkey offer similar product and services as commercial banks so that Turkey has a dual banking system as Malaysia. For that reason, all financial or non financial factors that affect Turkish banking system are also affect the participation banks. This effect is not always on the same direction or severity but participation banks have to take into account these effects. In this paper, we examined the participation banks in Turkey, the system of participation accounts and the sensitivity of participation accounts with deposit interest rates. It is focused on the customer profile and their behaviors. It is tried to examine the pass through effect between commercial and participation banks during period of sudden interest rate moves up or down in a continuous manner. The monthly data is between Dec.2005 - Feb. 2015. It is focused on the correlation of changes in deposit interest rates, TL participation accounts and TL term deposit. In these analysis, it can be said that a certain degree pass through effect can be possible and there may be a liquidity risk when the intrerest rates goes up suddenly and in a continuous manner. So that we also focused on the liquidity risk management in participation banks.

Keywords: Participation Banking, Participation Accounts, Liquidity Risks, Unit Value, Liquidity Emergency Action Plan,

Jel Codes: G30, G32, G33

Giriş

Bankaların kredi ve mevduat alışverişinin yanında her geçen gün gelişen teknoloji ile birlikte faaliyet alanları genişlemektedir. Dolayısıyla bankacılık sektörünün, hükümetlerin uyguladığı para politikalarında ve reel ekonomide işletmelere fon kaynaklarının dağıtımında, yatırımların verimli alanlara aktarılmasına kadar pek çok önemli fonksiyonu bulunmaktadır. (Güler, 2006, s. 1) Bu fonksiyonlarından önemli bir tanesi olan, kaydi para yaratma fonksiyonu ile sistem içerisindeki fonların etkin bir şekilde ekonomiye kazandırılması, mali piyasalarda risklerin yönetiminde rol oynamaları, uluslar arası ticaretin sağlıklı bir şekilde yapılmasına imkan sağlamaları gibi işlevleri ile finansal piyasaların etkin bir şekilde işlemesini mümkün hale getirmektedirler. Bankalar, bu fonksiyonları gerçekleştirirken çok önemli şu 4 konuda aracılık faaliyetinde bulunmaktadır.

- i) Vade ayarlama,
- ii) Miktar ayarlama,

- iii) Risk azaltıcı ve dağıtıcı olma,
- iv) Finansal danışmanlık ve bilgi sunmada aracılık. (Uludağ & Arıcan, 1999, s. 117)

Belirtilen çerçevede farklı sektörlerdeki çok sayıda müşteriye hizmet veren bankalar, işleyiş tarzları, yapılanmaları, faaliyet alanları itibariyle farklı isimlerle anılmaktadır. Türkiye özelinde bankalar; faaliyet alanları ve bankacılık yapma şekillerine göre bir sınıflandırmaya tabi tutulmakta olup; mevduat, katılım ve yatırım-kalkınma bankaları olmak üzere 3 farklı kategoride ele alınmaktadır. Bu sınıflandırma, kalkınma - yatırım bankaları için faaliyet alanları ve mevduat kabul etmemelerinden, katılım bankaları için ise gerçekleştirilen faaliyetlerdeki yaklaşım farklılığından kaynaklanmaktadır. Ancak tasarruf sahipleri veya kreditor kuruluşlarından fon toplamaları ve finansman sağlamaları açısından mevduat bankaları ile katılım bankalarının benzer şekilde faaliyet gösterdikleri söylenbilir.

Bu çalışmada asıl olarak mevduat bankaları ile katılım bankaları arasındaki ilişki üzerinde durulacaktır. Yatırım-kalkınma bankalarının faaliyet alanlarının farklı olması sebebiyle makale içerisinde yapılan karşılaştırmalarda sadece katılım ve mevduat bankaları dikkate alınacaktır.

Makalede, öncelikle katılım bankacılığı ve katılım bankacılığı temel yaklaşımları üzerinde durulacaktır. Ardından faiz değişikliklerinin katılım bankalarındaki katılma fonunun üzerindeki etkisi ele alınmaya çalışılacaktır. Bu konuda özellikle katılım bankacılığı temel prensiplerinin ve katılma fonlarına verilen kar payı oranlarını etkileyen hususların açıklanması gerekmektedir. Çünkü bu husus pek çok kişi tarafından tartışma konusu yapılmakta ve mevduata ödenen faiz ile katılma fonlarına verilen kar paylarının aynı olduğu yönünde itirazlar getirilmektedir. Bu durum piyasaların durağan olduğu, faiz oranlarının yatay seyrettiği dönemlerde görülen bir durum olabilir. Ancak bu durum, mevduat faizlerinin hızlı ve devamlı bir şekilde yukarı veya aşağı hareket ettiğinde mevduat ve katılım bankalarının farklılaştığı görülecektir. O nedenle mevduat faizleri ile kar payı oranlarının farklı yapıda olduğunun ve piyasada faiz değişikliklerinin yaşandığı uzun süreli dönemlerde katılım bankalarının iş modeli farklılığından kaynaklı bir takım riskleri beraberinde getirdiğinin altı çizilmelidir.

Makalenin ilk bölümünde katılım bankacılığının temel prensipleri ve çalışma usul ve esaslarına genel olarak yer verilecektir. İkinci blmde katılım bankalarının katılma fonlarını fiyatlar ken nasıl bir metodoloji izledikleri ele alınacaktır. Bu mekanizmayı etkileyen faktörler ile bu faktörlerin piyasadaki faiz değişikliklerinden nasıl etkilendiği üzerinde durulacaktır.

nc blmde, faiz değişikliklerinin katılım bankalarındaki katılma fonları üzerindeki etkisi incelenmeye çalışılacaktır. Bu blmde katılım bankalarındaki müşteri profili, faiz değişiklikleri sonrası olası müşteri hareketleri ve bu durumun bankanın likiditesi üzerindeki muhtemel etkisi değerlendirilecektir.

Makalenin son bölümünde ise Türk bankacılık sektörü için bir analiz çalışmasına yer verilmektedir. Aralık 2005 – şubat 2015 tarihleri arasında Bankacılık sektörü TL katılma fonları ile TL vadeli mevduat karşılaştırmalı olarak analiz edilmeye çalışılacaktır. TL mevduata uygulanan kısa vadeli faizlerdeki değişimler ile katılma fonu ve vadeli mevduat arasındaki ilişki ortaya

çıkarılmaya çalışılacaktır. Bu kapsamda özellikle faiz artışının yaşandığı dönemlerde katılım bankalarında ortaya çıkabilecek likidite riski üzerinde durulacak olup, likidite riski yönetimi kapsamında bankalarda oluşturulması gereken ana çerçeve hakkında bilgi verilmiştir. Bu çerçevenin ana unsurları açıklanmıştır.

Bu çalışma özellikle katılım bankacılığının en temel farklılıklarından biri olan katılma fonlarının işleyişini ve fiyatlandırmasını ön plana çıkarmaktadır. Bu kapsamda bu yapının farklı bir mekanizması olduğunun vurgulanması ve katılım fonlarının yapısı ve temel dinamiklerini ortaya koyma çabası amaçlanmaktadır. Ayrıca katılım bankalarında likidite riski yönetiminin önemine ve bu konuda oluşturulması gereken ana çerçeveye katkı yapılması amaçlanmıştır.

I. Katılım Bankacılığı Temel Prensiplerine Genel Bir Bakış

Katılım bankaları gerçekleştirdikleri faaliyetlerde İslam dininin koymuş olduğu bir takım prensipleri esas almakta ve faaliyetlerini bu çerçevede sürdürmektedirler. Bu anlamıyla ticaret ve yatırım yapmak isteyen müşterilere, İslami prensipler çerçevesinde mevduat bankalarından farklı bir işleyiş ile fon kullandırmakta, mudilerine ise katılım bankacılığı prensipleri çerçevesinde elde ettiği kârı belli oranda kâr payı şeklinde dağıtmaktadır. Ancak, faaliyet alanları itibariyle, müşterilerin beklentilerini karşılama noktasında mevduat ve katılım bankaları arasında ürün ve hizmetlerin nihai çıktıları açısından bir kesişme söz konusu olduğu söylenebilir.

Katılım bankalarının ürün ve hizmetlerinde; faizsizlik ilkesi, katılımcılık ilkesi, haramlardan kaçınma ilkesi, finansal ürünlerin meşruluğu ilkesi, sosyo-ekonomik kalkınmayı gözetme ilkesi gibi ilkeler esas alınmaktadır (Bayındır, 2012, s. 47). Bu kapsamda özellikle haramlardan kaçınma ve finansal ürünlerin meşruluğu ilkeleri ile mevduat bankalarının işleyişinden önemli oranda ayrılmaktadırlar. İslam'da herhangi bir anlaşmanın veya bir faaliyetin sonucunda ortaya çıkan faydanın nasıl ve hangi yöntemlerle ortaya çıkarıldığı ve bu faydanın İslam inancı açısından meşruluğu son derece önemlidir. Bu sebeple katılım bankacılığı kapsamında yapılan faaliyetlerin içeriği ve özü itibariyle farklı bir bakış açısı ile değerlendirilmesi söz konusu olmaktadır.

Aslında İslam'ın iktisadi ilişkilere bakışı, "İslam'ın iktisadi hükümleri dinin bütününden ayrı düşünülemez" şeklinde değerlendirilebilir (Aktepe, 2010, s. 21). Dinin bütünü içerisinde katılım bankacılığı prensiplerinin dayandığı temel ilkeler daha alt seviyede sınıflandırılırsa aşağıdaki 5 temel ilkedен söz etmek mümkün olacaktır.

1. Faiz yasağı,
2. Garar (aşırı bilinmezlik) ve kumar yasağı,
3. Haramdan uzak durma,
4. Risk paylaşımı,
5. Varlığa dayalı finansman (Yalpar, 2014, s. 58).

Görüleceği üzere mevcut genel kanının aksine mevduat bankaları ile katılım bankaları arasında sadece faiz yasağına ilişkin bir farklılık bulunmamaktadır. Günümüz modern finansal

sistemine entegre bir şekilde islami prensiplere uygun çalışmaya çalışan bu bankalar,aslında entegre oldukları sistemin paradigmalarından farklı bir modeli uygulamaktadırlar. Bu husus aslında enstrümanlarını kullandığı modern finans sisteminin temel kabul ve yaklaşımlarının yerine ve farklı bir yapı önerisinde bulunmaktadır. Bu durum gerçekten son derece önemlidir. Katılım Bankacılığı ile konvansiyonel bankacılığın mukayesesinde tartışmanın sadece faizin var olup olmaması üzerine bina edilmesi son derece hatalı olmakta ve insanların temel kabullerinde katılım bankacılığının beyhude bir çaba olduğu ve mevduat bankalarından hiçbir farkı olmadığı gibi genel bir yargının oluşmasına sebebiyet vermektedir.

Başta İslam ülkeleri olmak üzere, dünyadaki pek çok ülkede, “katılım bankacılığı” veya “islami bankacılık” ismi ile faaliyet gösteren çok sayıda müstakil banka bulunmakta, sayıları ve işlem hacimleri de her geçen yıl artmaktadır. Öte yandan özellikle bazı uluslar arası bankaların da katılım bankacılığı prensiplerine uygun ürün ve hizmetler sunan bölümleri bulunmaktadır. “Pencere bankacılığı” şeklinde bir tanımlama ile hizmet sunan bu bankalar faiz hassasiyeti bulunan veya bu finansman yöntemini daha karlı bulan müşterilere hizmet vermektedirler. Bu bankaların dünyanın önde gelen bankaları olmaları sebebiyle dünyadaki katılım bankacılığındaki hacmin önemli bölümü Amerika veya Avrupa kökenli bu bankalar tarafından gerçekleştirilmektedir. Malezya, Dubai, Katar gibi ülkelerde de İslami bankacılık gerçekleştiren büyük bankalar bulunmaktadır.

Türkiye’de ise Eylül/2015 tarihi itibariyle katılım bankacılığında faaliyet gösteren biri kamu kaynaklı olmak üzere 5banka bulunmaktadır. Ayrıca yine kamu sermayeli bankalardan katılım bankası kurulması yönünde çalışmalarını sürdüren, hukuki ve kuruluş süreçleri devam eden bankalar bulunmaktadır. Önümüzdeki yıllardafarklı yerli ve yabancı katılım bankalarının da sektöre dahil olmasıyla katılım bankalarının sayılarının artması, küresel para ve sermaye piyasaları ile entegrasyonun arması ve katılım bankacılığı prensiplerine uygun menkul kıymet ürünleri ve bunlara yönelik aracılık hizmetlerinin artması ile özellikle körfez bölgesi kaynaklı yabancı sermayenin Türkiye’ye gelişi ve ülke ekonomisindeki gelişmelere bağlı olarak katılım bankacılığının sektördeki payının artması beklenmektedir.

Türkiye’de daha önceleri “Özel Finans Kurumu” ismi ile anılan bu müesseseler 2005 yılında yürürlüğe giren 5411 sayılı Bankacılık Kanunu ile “Katılım Bankası” ismini alarak Bankacılık Kanunu kapsamına girmişlerdir. Bu çerçevede şu an diğer mevduat ve kalkınma - yatırım bankaları ile birlikte düzenleme ve denetim açısından aynı statüde faaliyet göstermektedirler.

Türkiye’de katılım ve mevduat bankaları çalışma prensipleri açısından farklı olsalar da aynı finansal çatı altında faaliyet göstermekte ve finansal piyasaları etkileyen tüm faktörlerden yarılarına ve pozisyonlarına göre etkilenmektedirler. Dolayısıyla piyasalardaki döviz kuru değişiklikleri, faiz oranlarındaki iniş ve ıkışlar, enflasyon oranlarındaki değişimler, zorunlu karşılık oranlarındaki artış veya azalışlar, siyasi gelişmeler, ulusal veya uluslararası düzenlemeler, reel sektördeki değişimler bankacılık sektörünü tümüyle etkilemektedir. Aynı finansal yapı içerisinde faaliyet gösteren katılım bankaları da bu değişimleri dikkate alarak faaliyetlerini sürdürmektedirler. Bu etkiler, her zaman aynı etkide olmasa da katılım bankalarının dikkate alması gereken parametrelerin mevduat bankaları ile örtüştüğünü söylemek mümkündür.

Bu makalede, esas olarak mevduat bankalarında mevduat faiz oralarındaki değişimlerin katılma fonu sahiplerinin tercihleri üzerindeki etkisine ve katılım bankalarında bu durumun ortaya çıkarabileceği değişikliklerin likidite riski açısından değerlendirilmesine çalışılacaktır. Katılım bankaları, çalışma prensipleri gereği mevduat bankalarındaki gibi mevduat faiz oranını değiştiren faktörlerin değişmesi ile katılım fonlarına verilen kar payı oranlarını değiştiremezler. Katılma fonları için fon sahiplerine verilen kar paylarının Bankanın elde ettiği kar payı gelirlerine bağlı olması sebebiyle katılma fonlarına verilecek kar paylarının artması için öncelikle Bankanın elde ettiği kar payı gelirlerinin artması gerekmektedir. Bu durum katılım bankacılığı açısından oldukça önemli bir husus olup özellikle mevduat ve katılım bankalarının bir arada faaliyet gösterdikleri piyasalarda katılım bankaları açısından bir takım riskleri ve zorlukları beraberinde getirmektedir.

İlerleyen bölümlerde de belirtileceği üzere katılım bankalarında kar oranına duyarlı olup diğer bankalardaki faiz oranları ile katılım bankalarının getiri oranlarını karşılaştırarak hareket eden müşteriler de doğal olarak bulunmaktadır. Bu anlamıyla katılım bankaları sadece dini hassasiyetleri olan insanlara değil, bankacılık faaliyetlerini daha kolay ve avantajlı yaptığını düşünen kar maksimizasyonunu önemseyen müşteriler tarafından da tercih edilmektedir. Türkiye özelinde büyük işletmelerin ve büyük katılma fonu sahiplerinin getiriye duyarlılıklarının daha yüksek seviyede olduğu ve piyasadaki oranlarda bir artış olduğu dönemlerde bu müşterilerin diğer bankalara geçiş konusunda daha istekli davrandıklarını söylemek mümkündür. Bu sebeple özellikle piyasadaki faizlerin yükselişe geçtiği dönemlerde katılım bankalarındaki kar payı oranlarının aynı hızda artırılmaması sebebiyle katılım bankaları özellikle büyük tutarlı katılma fonlarını kaybetme durumu ile karşı karşıya kalabilmektedirler. Bu durum şüphesiz katılım bankalarının bir likidite riski ile karşı karşıya kalmalarına sebebiyet vermektedir. Öncelikle kısa süreli olacak bu hareketlenme faiz artışlarının 2-3 ay gibi bir periyotta devam etmesi durumunda katılım bankalarını likidite riski yönetimi açısından zorlayıcı konuma getirebilir. Bu durum makalenin ilerleyen bölümlerinde daha detaylı olarak ele alınacaktır.

2. Katılım Bankalarının Katılma Fonlarını Fiyatlama Mekanizması

Bireyler, ticari veya finansal kuruluşlar tasarruflarını bankalarda farklı amaçlarla değerlendirirler. Örneğin tasarrufların saklanması ve güvenlik saikiyle Bankaya para yatırabilirler. Öte yandan tahsilat veya ödeme gibi finansal operasyonlarını bankalar üzerinden gerçekleştirmek için bankada fon bulundurabilirler. Veya fon fazlası bulunanlar fonların değerlendirmek, bir getiri sağlamak, paranın zaman değerinden yararlanmak veya fonlardan getiri elde etmek üzere Bankaya yatırabilirler. Bu anlamıyla fon sahiplerinin farklı beklentilerini karşılamak üzere bankalar farklı fon toplama imkanları sunmaktadır.

Katılım bankalarını mevduat bankalarından ayıran en belirgin özellik fon toplama ve fon fiyatlaması bağlamındadır. Katılım bankalarının temel özelliği, toplanan fonların reel ekonomiye aktarılmasıyla elde edilen karın tasarruf sahipleri ile başta varılan paylaşım esaslarına göre paylaşılmasıdır. Ekonomik aktivitenin her durumda kar etmesi mümkün olmayabilir. Bu durumda ortaya çıkan zarara da ortaklık söz konusudur. Bu şekilde ortaya çıkan faydadan veya zarardan tasarruf sahibinin, yatırım yapan müteşebbisin ve bankanın birlikte etkilenmesi söz konusudur.

Ortaya çıkan ekonomik bir fayda söz konusu ise yatırımcı yatırımının karşılığını alacak, buna vesile olan tasarruf sahibi ve aracılık faaliyeti sebebi ile banka da ortaya çıkan ekonomik faydadan yararlanmış olacaktır. Bu sebeple tüm taraflar ortaya çıkan durumdan adil bir şekilde etkilenmektedir. Taraflardan birinin diğerı veya diğerleri üzerine bir haksızlık yapması söz konusu olmamaktadır.

Ancak bu durum katılım bankalarının diğer bankalarda olduğu gibi vade uyumsuzluğu riski ile karşı karşıya gelmesine sebebiyet vermektedir. Yatırımcıları, ekonomik bir faaliyette bulunmaları ve bu ekonomik faaliyetten kaynaklı kar elde etmeleri kısa vadede gerçekleşmemektedir. Ancak tasarruf sahiplerinin tasarruflarını daha kısa vadede talep etmeleri söz konusu olmaktadır. Bu sebeple bu riski aracılık faaliyetini üstlenen banka almakta ve fonları, kurdukları “havuz sistemi” ile yönetmektedir.

Katılım bankalarının fon kaynakları esas itibariyle öz kaynakları ile cari (vadesiz mevduat) ve katılma hesaplarından (vadeli hesaplardan) oluşmaktadır. Ayrıca katılım bankaların sağlamış oldukları, sendikasyon kredileri ve yurtiçi/yurtdışı finansal kuruluşlardan elde ettikleri fonlar da kaynakları içinde söylenbilir.

Cari hesaplar temel olarak fon sahiplerinin ticari faaliyetlerinden kaynaklanan operasyonlarını yürütmek üzere kullandıkları veya tasarruf sahiplerinin her an parasını çekme olasılığının bulunduğu hesaplardır. Bu hesapların fon sahibi tarafından talep edildiğinde hemen ödenmesi söz konusudur. Bu hesaplar için bankanın herhangi bir getiri ödemesi gerekmemektedir. Ancak bazı İslami bankalarda önceden miktarı veya oranı belirlenmeden hibe ödenmesi söz konusu olabilir. İslami finasta cari hesaplar temelde “Vedia Yaklaşımı” ve “Karz-1 Hasen Yaklaşımı” olmak üzere iki farklı şekilde ele alınmaktadır. Vedia yaklaşımında para saklanmak üzere bankaya emanet edilmektedir. Bankalar kendilerine saklamak üzere verilen paraları, tüm risk kendilerinde olmak üzere istediği gibi kullanabilmektedir. Dolayısıyla vedia sözleşmesi kapsamında bankalara yatırım yapan açısından para sadece saklanmak amacıyla bankaya yatırılmakta ve istenildiğinde aynen geri çekilebilmektedir. (Yalpar, 2014, s. 130)

Karz-1 Hasen yaklaşımında ise fon sahibi bankaya borç vermektedir. Bu tür sözleşmelerde borç veren lehine bir menfaat söz konusu değildir. Banka almış olduğu bu borcu yatırımlarında kullanabilir ancak para talep edildiğinde aynıyla ödemek durumundadır. Karz-1 hasen ilişkisinde borç veren lehine bir menfaat koşulamaz. (Aktepe, 2010, s. 55)

Türkiyedeki katılım bankalarında cari hesaplar fon sahiplerinin esas olarak operasyonel işlemlerini yürütmek, günlük ihtiyaçlarını karşılamak üzere tuttıkları fonlardan oluşmaktadır. Banka bu fonları zkaynaklarıyla birlikte aynıfon havuzunda değerlendirmekte ve müşterilerinin taleplerinde derhal ödemektedir. Cari hesaplardan fon sahiplerine herhangi bir kar aktarımı yapılmamaktadır. Bu husus ayrıca Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nın düzenlemelerinde de yer almaktadır.

Katılım Bankaları esas olarak fon kullandırmaları (kredi) için katılma fonlarından oluşan havuzlar oluşturmuşlardır. Katılma hesabı sahiplerinden alınan katılma fonları bankanın tercihine

göre TP, YP veya farklı döviz cinsleri bazında plasman havuzları kullanılmaktadır. Hatta bankalar özel fon havuzları kurmak yoluyla da kredileri fonlayabilmektedirler.

Bu husus, Türkiye'deki katılım bankalarını diğer mevduat bankalarından ayıran en temel özelliğidir. Katılım bankaları, bu havuzlarda biriken tutarları finansman desteği olarak sunmakta ve katılma fonları için fon sahiplerine havuzun getirisi çerçevesinde kar payı ödemesi yapmaktadır. Dolayısıyla havuzun getirisimudilerin alacakları kar payını etkileyebilecek, müşterilerin ödeme gücünü artıracak veya azaltacaktır. Kredi havuzlarının getirileri, para ve sermaye piyasalarına veya reel kesime yönelik tüm ekonomik değişimlerden, kullanılan kredilere ilişkin ayrılan zorunlu ve serbest karşılıklardan, plase edilebilir kaynakların kullandırım oranlarından (bu husus kredi havuzlarının doluluk oranı olarak adlandırılmaktadır.), kullanılan kredilerin (fonların) erken ödenmesi ile gelecekte elde edilecek kardan mahrum kalınması gibi unsurlardan etkilenmektedir.

Bu nedenle havuzun getirisi, diğer mevduat bankalarındakinin aksine, mudilerin tasarrufunu katılım bankasına yatırdığı anda, vade başında belirlenemediği için, kesin bir paylaşım oranında kar payı verilmesi mümkün olmamaktadır. Mudiler, yatırmış oldukları fona karşılık havuzda vade gününe kadar oluşan kar üzerinden hesaplanan kar payı almaktadırlar.

Uluslararası İslami bankacılık uygulamalarında toplanan fonlar mudaraba veya muşaraka sözleşmeleri çerçevesinde kullanılmaktadır. Uygulamada daha çok mudarabaya dayalı sözleşmelerin yaygın kullanıldığı görülmektedir. Mudaraba, bir tarafın sermaye (Para), diğer tarafın ise emek, bilgi ve tecrübesini ortaya koyduğu bir iş modeli olarak tanımlanmaktadır. Mudaraba ile gerçekleştirilen projenin bütün masrafları sermaye sağlayan tarafça üstlenilmekte, yönetim ise emeği sağlayan girişimci / mudarib tarafından gerçekleştirilmektedir. Tamamen güvenedayalı bir ortaklık modeli olan mudarabada karın daha önceden belirlenen ve anlaşılan bir oran üzerinden taraflar arasında paylaşılması, zararın ise bütünüyle sermaye sahibi tarafından karşılanması esastır. (Yalpar, 2014, s. 134)

İslami bankalar tasarruf hesapları veya cari hesaplar ile topladıkları fonları kullandırırken üç temel ilke içerisinde hareket etmek zorundadırlar.

1. Faizden uzak durmak,
2. Haram sektörleri finanse etmemek,
3. Garardan (Belirsizlikten) uzak durmak (Yalpar, 2014, s. 139)

Bu çerçevede İslami bankalar topladıkları fonları yukarıda belirtilen ilkeler çerçevesinde farklı yöntemler ile fon kullandırmaktadırlar. Bu yöntemler ortaklık kurma şeklinde, kiralama esaslı veya satış esasına dayalı olarak gerçekleştirilebilir. Katılım bankalarının yaygın olarak kullandıkları **Murabaha, Mudaraba, Muşaraka, İcara, Selem, İstisna** gibi yöntemler söz konusudur.

Katılım bankacılığında temel ilke ortaklık yolu ile ilgili finansman yöntemlerinin kullanılmasıdır. İslam bankacılığının, 1970'li yıllarda ilk İslami bankaların kurulmasıyla modern dünyadaki

serüvenine başlamasına paralel olarak faize karşı alternatif arama düşüncesiyle fıkıh birikimine müracaat eden araştırmacılar mudarebe, müşareke, selem ve istisna akitlerinin finansman alanında elverişli olacağını düşünmüşlerdir (Cebeci, 2010). Bu yöntemler pratikteki uygulamalarına ve gelişen finansal ihtiyaçlara göre yeniden oluşturulmak durumunda kalmış olup, Murabaha bu şekilde bir ihtiyacın sonrası Bankanın bir malı peşin alarak müşteriye belirlenen bir kar üzerinden satması şeklinde ortaya çıkmıştır. Bu bankalar açısından kolay uygulanabilir, müşteriler nezdinde de hızlı bir finansman yöntemi olması sebebiyle bankalar tarafından ağırlıklı tercih edilen bir yöntem olmuştur. Türkiye’de işletmelerin daha çok işletme sermayesine ihtiyaç duymaları, üretim süreçlerinde hammadde veya yarı mamül alımı işlemlerinde, kısa vadeli kaynaklara ihtiyaç duymaları nedeniyle murabaha yolu ile faaliyetlerinin fonlamayı tercih etmektedirler. Şu an Türkiye’deki katılım bankalarının genel fon kullandırmalarına bakıldığında, işlem hacimlerinin %90’ından fazlası murabaha ile gerçekleştiği söylenebilir. Ancak katılım bankalarının müşaraka ve mudarabaya dayalı kullandırmalar konusunda istekli oldukları ve sayıları az da olsa bu tür ortaklıklar kurdukları, konuyu geliştirmeye yönelik çalışmalar yürüttükleri vurgulanmalıdır.

Katılım bankaları yukarıda belirtilen çerçevede kullandıkları fonlardan kar payı gelirleri elde etmekte ve fon sahiplerine belirli esaslar çerçevesinde aktarım yapılmaktadır. Türkiye’de katılma fonları ile ilgili yapılan sözleşmelerde, fon sahiplerinin vadeli olarak yatırmış oldukları para önceden belirlenen paylaşım oranlarına göre vade gününde belirlenen birim değer üzerinden nemalandırılması esastır. Katılım bankaları birim değer hesaplamalarını BDDK’nın bu konuda yayınladığı 01 Kasım 2006 tarihli “*Mevduat ve Katılım Fonu, Emanet ve Alacaklara İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik*” hükümlerine göre gerçekleştirmektedirler.

Birim değer, Yönetmelikte “*Katılım bankasının katılma hesaplarına fon kabul ettiği ilk gün için 100 olarak kabul edilen ancak kâr veya zarar edildiğinde değişen, kâr veya zarar kayıtlarının yapıldığı günlerde, vadelerine göre ayrılmış her bir fonun toplam değerinin fonun bir önceki günkü toplam hesap değerine bölünmesi suretiyle hesaplanan, kâr veya zarar kaydı yapılmayan günlerde ise bir önceki günün birim değerine eşit olan katsayı*” olarak tanımlanmaktadır. Dolayısıyla birim değer her gün hesaplanmakta ve vade günü gelen fonlara uygulanmaktadır.

Birim değer, dağıtılacak kar payının değerini belirlemektedir. Bu aşamada iki husus ön plana çıkmaktadır. İlki kullanılan kredilerin toplam kullanılabilir fon içindeki ağırlığı; ikincisi ise fon kullandırım esnasında belirlenen kar payıdır. Kullanılabilir fonların hesaplanmasında katılma hesaplarına dağıtılacak karlardan ayrılan genel ve özel karşılıklar, TCMB’nin belirlediği para politikası araçlarından olan zorunlu karşılıklar, katılma hesapları, ankes payı etkilemektedir. Dolayısıyla özel veya zorunlu karşılıklarda meydana gelebilecek değişiklikler kullanılabilir fon tutarını doğrudan etkilemektedir. Bunun yanında toplam kullanılabilir fon tutarının tamamı da kredi olarak plase edilmeyebilir. Konjonktür veya bankanın kredi politikaları gereğince bankalar zaman zaman kredi kullandırmakta isteksiz olabilirler. Bu durumda kullanılabilir kredi tutarı (getirili aktifler) daha da düşmektedir.

Öte yandan dağıtılacak kar/zarar tutarı; katılma hesabı kaynaklı kullanılan kredilerden elde edilen kar payı gelirleri, özel karşılık giderleri, genel karşılık giderleri, TMSF prim giderleri, ihtiyati karşılık giderleri gibi kalemler dağıtılacak karpayı tutarını doğrudan etkilemektedir.

Bu sebeple özellikle kullanılan kredilerden alınan kar payı gelirlerini etkileyen tüm unsurlar dağıtılacak karı etkileyen en önemli kalemdir. Bu kapsamda kullanılan kredilerde belirlenen kar payı oranlarının düşmesi, kredi müşterilerinin ödeme güçlerinde meydana gelebilecek herhangi bir problem kredilerden alınacak gelirleri etkileyeceğinden birim değeri, dolayısıyla kar payı oranlarını düşürecektir.

Bu sistemde görüleceği üzere katılma hesaplarına dağıtılacak kar payı oranı havuzdan kullanılan fon tutarına ve havuzun getirisine göre ortaya çıkmaktadır. Bu parametrelere göre ortaya çıkan oranları banka kendisi değiştirememekte ve her gün hesaplanan birim değer üzerinden müşterilerine yansıtmaktadır. Dolayısıyla piyasada faiz oranlarının hızlı iniş veya çıkış gösterdiği zamanlarda katılım bankalarının kredi havuzlarının getirilerinin farklılaşması zaman almaktadır. Örneğin faizlerin hızlı bir şekilde yükseldiği durumlarda mevduat bankalarının kaynak maliyetlerinin artmasına bağlı olarak mevduata verdikleri faiz oranını yükseltmektedirler. Veya bankanın likidite ihtiyacına, stratejik hedeflerine bağlı olarak mevduata verdiği faiz oranlarını artırabilmektedirler. Ancak katılım bankalarının kar payı oranlarına doğrudan müdahale etmeleri söz konusu olmadığından, yükselen piyasa faizlerine paralel yeni kullanılan kredilerin getiri oranlarında artma ile birlikte havuz getirisinin artması sonucu katılma hesaplarına verilen kar payı oranları da artmaktadır. Katılım bankaları, piyasadaki kredi oranlarından bağımsız şekilde kendi fon kullandırmalarında kar paylarını diledikleri biçimde artıramamaktadırlar. Dolayısıyla katılım bankalarının katılma hesaplarına verdikleri kar payı oranları, mevduat bankalarının faiz oranlarına gecikmeli şekilde yaklaşabilmektedir. Bu sebeple özellikle getiri oranına duyarlı müşterilerin bu süreçte tasarruflarını bankadan çekmelerine sebebiyet verebilecektir. Bu durum özellikle mevduat yoğunlaşması olan ve yeterince likit davranmayan bankalarda olası bir likidite sıkışıklığına sebebiyet verebilecektir.

İlerleyen bölümlerde esas olarak değişen faiz oranları ile katılım ve mevduat bankalarında TL vadeli mevduatta meydana gelen değişimler incelenecektir. Değişen faiz oranları ile katılım bankaları ve mevduat bankalarının TL mevduat değişimlerinin yönü ve etkisi üzerinde durulacaktır.

3.. Faiz Değişimlerinin Katılma Fonları Üzerindeki Etkisi ve Müşteri Hareketleri

Katılım bankaları, 2005 yılındaki düzenlemelerden sonra kurumsal yapılarını kuvvetlendirerek sektörde daha rekabetçi olma yönünde ciddi çalışmalar gerçekleştirmişlerdir. Bu süreçte sektörden daha fazla pay alabilmek için, reklam, iletişim ve sosyal platformları daha fazla kullanarak her iki alanda (kredi ve mevduat) daha fazla müşteriye ulaşmaya yönelik faaliyetler içerisinde olmuşlardır.

5411 sayılı kanun kapsamına alınmaları sonrası sektördeki diğer bankalar gibi aynı düzenlemelere tabi olmuşlar ve tasarruf mevduatı sigortası sistemi kapsamına girmişlerdir. Bu durum bu kuruluşların müşteriler nezdinde güvenilirliklerini artırmıştır. Aynı zamanda mevduat bankalarındaki pek çok ürün ve hizmetin katılım bankaları tarafından da verilebilmesi ve özellikle orta ve büyük işletmelerin talep ettikleri tüm hizmetleri bu bankalarda bulmaları mümkün hale

gelmiştir. Bu kapsamda 5411 sayılı Bankacılık Kanunu katılım bankalarının yasal alt yapısının sağlanması adına son derece önemlidir.

Katılım bankaları bu tarihten itibaren gerek kurumsal iletişim gerekse de kurumsal yönetim anlamında önemli mesafeler almışlardır. Kendi ölçeklerindeki mevduat bankaları ile rekabet edebilecek seviyeye gelmek üzere sistemsel alt yapılarını, personel kalitesini ve pazarlama kanallarını artırarak daha fazla müşteriye hizmet vermek adına ciddi ilerlemeler kaydetmişlerdir.

Bu sayede özellikle bankacılık sektörüne dini hassasiyetleri sebebiyle uzak duran bir kesim bankacılık ile tanışmışlardır. Ürün ve hizmetlerinin İslami açıdan uygun olduğunu müşterilerine göstermek adına danışma kurulları kurulmuş, alanında uzman İslam hukukçularından görüş almak suretiyle ürün ve hizmetlerin İslam Hukuku açısından meşruluğunu katılımcılarına duyurmak suretiyle güvenilirliklerini artırmışlardır. Bu durum İslami prensiplerin banka faaliyetlerinde hassas bir şekilde ele alındığını göstermesi ve bu açıdan güvenilir kurumlar olmaları adına oldukça önemlidir.

Katılım bankaları anlatılan iş modeli göz önüne alındığında çok önemli bir sorumluluk ve iddia taşımaktadırlar. Sektörde genç ve ölçek olarak rakiplerinden küçük olan bu bankalar hem rekabetçi bir şekilde faaliyet göstermek hem de iddialarına sıkı sıkıya bağlı kalmak durumundadırlar. Çünkü sorumluluklarına ilişkin piyasada oluşabilecek bir güvensizlik bu bankalar için itibar kaybına ve sistemin tamamıyla zarar görmesine sebebiyet verebilecektir. Bu anlamıyla katılım bankalarının son derece hassas davranmaları gerekmektedir.

Öte yandan, katılım bankalarının müşterileri, sadece İslami hassasiyeti olan ve İslami prensipler çerçevesinde fon kullanmak veya fonlarını değerlendirmek isteyen müşterilerden oluşmaktadır. Piyasa içerisinde ürün ve hizmetlerin maliyet ve fiyat avantajları, ürün ve hizmetlere kolay ulaşılması, hizmet kalitesi, kişisel yakınlıklar gibi faktörler sebebiyle katılım bankalarını tercih eden müşteriler de bulunmaktadır. Ayrıca katılım bankalarının yeni müşteri bulabilmek amacıyla gerçekleştirdikleri başarılı pazarlama ve tutundurma çalışmalarının altı çizilmelidir. Bu sayede müşteriler bu bankaları ve bu bankaların çalışma prensiplerini tanımış ve diğer bankalarda bulabildikleri hemen hemen tüm ürün ve hizmetleri kaliteli bir şekilde alabileceklerinin farkına varmışlardır.

Katılım bankalarının tercih edilmesinde dini hassasiyetlerin tek faktör olmaması, piyasadaki diğer bankaların vadeli mevduata verdikleri faiz oranlarının değiştiği dönemlerde müşterilerin farklı hareket etmelerine sebebiyet verebilmektedir. Katılım bankalarını tercih etmede getiri hassasiyeti yüksek olan müşteriler faiz değişikliklerine daha duyarlı olmaktadır. Özellikle yüksek tutarda katılma fonu bulunduran bireysel veya ticari müşteriler faiz değişikliklerinin getirisini göz önüne alarak bir bankadan diğerine geçme konusunda istekli olabilmektedirler. Burada üzerinde durmak istediğimiz husus hizmet kalitesi veya katılım bankaları arasındaki fiyatlama farklılığından dolayı değil de faiz değişimleri sonrası oranların katılım bankalarının mevduat bankalarından farklılaştığı dönemlerde bu müşterilerin hareketlerini izlemek ve analiz etmektir. Pek tabii ki müşteri hareketlerini açıklamada getiri farklılıkları tek etken değildir. Müşterilerin banka ile olan ilişkileri, bankaya olan güvenleri, alışkanlıkları, banka ile olan kişisel ilişkileri

hiç şüphesiz önemlidir. Ancak Türkiye’de katılım bankalarının pazar payı ve katılma fonu hacimleri büyüdükçe ve rekabetçi getiri oranları verebilme imkanları arttıkça bu rekabetçi getiri oranlarından faydalanmak isteyen müşteriler katılım bankalarını tercih etmektedirler. Üçüncü bölümde belirttiği şekliyle faiz oranlarının hızlı şekilde düştüğü dönemlerde katılım bankaları bu duruma getiri oranlarını hızlı bir şekilde aşağı indirerek cevap verememektedirler. Çünkü kredi portföyü daha yüksek getiri oranıyla oluştuğu için, paylaştığı kar payları da o ölçüde yüksek olmaktadır. Bu durum bir süre katılım bankalarının piyasadaki diğer bankalardan daha yüksek getiri oranı vermeleri sonucunu doğurmakta ve bu karlı fırsatı değerlendirmek isteyen fonların katılım bankalarına gelmesi söz konusu olmaktadır. Bu durum katılma fonunun hacminin artması açısından katılım bankaları için olumlu bir şey olsa da bu durumun tersinin yaşanması halinde ani artış gösteren faiz oranları ile bu fonların diğer bankalara geçmesi söz konusu olabilmektedir.

Faiz oranlarının ani bir artış trendine girmesi ve trendin bir müddet devam etmesi durumunda veya bankaların sektör paylarını göstermesi açısından önemsenen yıl sonu bilançolarında görülmesi amacıyla zaman zaman bankaların büyüklük yarısına girmeleri nedeniyle faiz oranlarında artışlar görülmektedir. Bu durumlarda katılım bankalarının getiri oranlarının diğer bankalara göre görece düşük kalması söz konusu olmaktadır. Bu sebeple getiriye hassas müşterilerin diğer bankalara kayması ve katılım bankalarından özellikle bazı katılım fonlarında çıkışlar gözlenebilmektedir. Katılım bankaları bu durumda paylaşım oranlarını değiştirmek suretiyle müşterileri bünyelerinde tutmaya yönelik aksiyonlar aldıkları görülmektedir. Ancak bu sefer de karlılık üzerinde bir baskı yaratmaktadır. Bankaların bu ikilemi katılım hesaplarında esnek fiyatlama politikaları geliştirerek veya kredi piyasasında hızlı kararlar alarakı yönetmeleri gerekmektedir. Ayrıca artışların ani ve hızlı, hatta 2-3 aylık veya daha uzun bir artış trendinde devam etmesi durumunda paylaşım oranları ile yapılacak bir müdahale müşteriler tarafından yeterli görülmebilecek, orana hassas bu müşterilerin diğer mevduat bankalarına gitme eğilimleri söz konusu olacaktır.

Ancak bu değerlendirmelerde Türkiye’deki katılım bankası müşterilerinin orana hassasiyet durumunun çok ciddi boyutta olmadığı bu bankaların kurulma aşamasından bu zamana tabana yaygın müşteri profilinin büyük oranda dini hassasiyetleri olan müşterilerden oluştuğu kanı ve tespitine yer verilmelidir. Katılım bankacılığının büyüme trendinde olması ve özellikle faizlerin düştüğü dönemlerde avantajlı fiyatlandırma yapmaları, hizmet kalitelerini her geçen gün arttırmaları, bu bankalar üzerindeki algının iyileşmesi gibi etkenler sebebiyle bu bankaların müşteri sayıları hızla artmaktadır. Ayrıca katılım bankaları özellikle kurumsal ve ticari müşterilerini arttırmak konusunda ciddi gayret sarfetmektedirler. Bu durum zamanla katılım bankalarının müşteri profilinde de bazı değişiklikler getirecektir.

Kurumsal ve ticari işletmelere ait fonlar, tutarları itibarıyla katılma hesapları içerisinde belirlen hale gelerek bir yoğunlaşmaya sebebiyet verebilirler. Bu fonların orana hassasiyetlerinin daha yüksek olduğunu söylemek yanlış olmayacağı için bu fonların olası faiz artışı durumunda bankadan çıkacağı ve bu durumun likidite riski açısından sorunlar yaratabileceği göz ardı edilmemelidir. O nedenle katılım bankaları faiz dalgalanmaları sırasında likidite ve karlılık ikileminde kalmakta ve bu riskleri bertaraf edecek önlemler konusunda doğru ve zamanında aksiyon almalıdır.

4. Mevduat Faiz Değişimlerinin Konvansiyonel ve Katılım Bankalarındaki Mevduat Üzerindeki Etkisi

Bu bölümde, bankalardaki Türk Parası mevduata verilen faiz oranlarının değişimi ile Türk bankacılık sisteminde katılma fonu ve vadeli mevduatın durumu incelenmeye çalışılacaktır.

a. Literatür

Literatürde Türkiye’de katılım bankaları ismiyle faaliyet gösteren bankalar “İslami Bankalar” olarak isimlendirilmekte olup İslami bankalar ile konvansiyonel bankalar arasında karşılaştırma yapan çalışmalar mevcuttur. Bu çalışmalarda ağırlıklı olarak verimlilik, karlılık veya kriz dönemlerinde bankaların karşılıklı değerlendirilmesine yer verilmektedir. Ayrıca risk yönetimi açısından İslami bankaların durumunu karşılaştıran, İslami bankaların karşı karşı kalabilecekleri riskleri belirlemeye yönelik çalışmalar da bulunmaktadır.

Risk yönetimi ile ilgili çalışmalarda özellikle kredi, likidite ve faiz oranı riskleri karşısındaki durumu ön plana çıktığı görülmektedir. Bu çerçevede finansman şekilleri, İslami bankaların likit varlıkları ve faiz değişikliklerinin İslami bankaların finansal yapısını nasıl etkilediği tartışılmaktadır .

Zainol ve Kassim (2010) faiz oranlarındaki değişimin Malezya’daki İslami bankaların getirilerine ve İslami ve konvansiyonel bankalardaki mevduata etkisini incelemiştir. İslami bankalar ile konvansiyonel bankaların birlikte faaliyet gösterdikleri Malezya gibi dual sistemde İslami bankaların getirileri ile konvansiyonel bankaların faiz oranlarında uzun dönemli denklik bulunduğu sonucunu ortaya koymuştur. Çalışmada İslami bankaların getirileri ve katılım fonları faiz değişimlerine doğrudan tepki verdiğini ve bu durumun likidite problemine yol açacağını iddia etmektedir. Malezya bankacılık sistemi üzerinden 1994 - 2003 yılları arasında gerçekleştiren Bacha (2004), Zainol ve Kassim (2010) ile benzer çıkarımlarda bulunmuştur. How, Abdulkarim ve Verhoeven (2005) yine Malezya bankacılık sisteminde kredi, likidite ve faiz oranı riskine ilişkin bir çalışma yapmıştır. Bu alışmada İslami bankaların diğer konvansiyonel bankalara göre daha az surette kredi ve likidite problemi ile karşı karşıya olduğunu ancak daha fazla şekilde faiz oranı riski ile karşı karşıya kaldığını ifade etmektedir.

Chong ve Liu (2008) 1995 ile 2004 yılı arasında Malezya bankacılık sistemindeki verilerden hareketle konvansiyonel bankaların mevduat faiz oranlarındaki değişikliklerin İslami bankaların yatırım oranlarını etkilediğini ancak bunun tersinin doğru olmadığını ortaya koymuştur. Bu durum İslami bankaların katılma fonu getirilerinin doğrudan konvansiyonel bankaların mevduat oranlarına bağlı olduğunu ifade etmektedir. Benzer bir çalışmayı Kaleem ve Md Isa (2003) 1994 - 2002 arasında Malezya bankacılık sistemi için gerçekleştirdiklerinde de aynı etkiyi ifade etmişlerdir.

Yukarıda belirtilen alışmalar Türkiye gibi dual bankacılık sistemine sahip Malezya’dan seçilmiştir. bu çalışmalarda Pearson korelasyon analizi veya Granger Causality test gibi analizler kullanılmış olup Granger Causality test ile nedensellik analizleri gerçekleştirilmiştir.

Türk bankacılık sektörü için benzeri bir çalışma Ertürk ve Yüksel (2013) tarafından gerçekleştirilmiştir. Türk bankacılık sektöründe katılım bankaları ile konvansiyonel bankaların kar payı oranı ile mevduat faiz oranı arasında bir nedensellik olup olmadığı incelenmiştir. Yapılan çalışmada Malezya'da gerçekleştirilen çalışmaların tersine Türkiye'de konvansiyonel bankalar ile katılım bankaları arasında kar payı ve faiz oranları açısından bir nedensellik ilişkisi olmadığı ortaya koyulmuştur. Hakan ve Gülümser (2011) ise Türk Bankacılık sektöründe faizin İslami ve konvansiyonel bankaları faiz oranı riski çerçevesinde etkisine yönelik bir çalışma gerçekleştirmiş, yapmış oldukları analizlerde faizin İslami bankaları da etkilemekte olduğunu ve İslami bankaların faiz oranı riski ile karşı karşıya olduklarını savunmuşlardır.

b. Metodoloji

Bu makalede, TL vadeli mevduata verilen faiz oranının TL vadeli mevduat ve TL katılma fonu büyüklükleri üzerindeki etkisi araştırılarak faiz değişimlerinin özellikle katılma fonları üzerindeki etkisi üzerinde durulmuştur. Çalışmada nedensellik üzerinde durulmamakta bir faiz değişiminin diğer değişkenlerle olan ilişkisi ve yönü incelenmiştir. Bu sebeple faiz değişimi, TL katılma fonu, TL vadeli mevduat arasında Pearson Korelasyon katsayısı kullanılarak ilişkinin yönü ve kuvveti ölçülmeye çalışılmıştır.

Anakütle Pearson'un çarpım-moment korelasyon katsayısı olan ρ_{xy} için, kestirim korelasyon katsayısı olan r_{xy} aşağıdaki denklem kullanılmıştır.

$$r_{xy} = \frac{\sum(x_i - \bar{x})(y_i - \bar{y})}{(n - 1)s_x s_y}$$

Yukarıda yer alan denklemde \bar{x} ve \bar{y} x_i ve y_i için örneklem aritmetik ortalamaları; s_x and s_y x_i ve y_i için örneklem standart sapmalarını ifade etmektedir.

Pearsonkorelasyon katsayısı negatif olduğunda ilişkinin ters yönlü; pozitif olduğu durumlarda ise ilişkinin negatif yönlü olduğu, katsayıya göre de kuvveti üzerinde yorum yapılabilmektedir.

Korelasyon analizi sonuçları, katılım bankalarında özellikle getiriye endekli müşterilerin durumu hakkında bilgi vereceği gibi aynı zamanda faiz değişimlerinin daha hızlı ve sürekli olduğu durumlarda katılım bankaları açısından bir likidite riski ortaya çıkarabileceği hususu değerlendirilmiştir.

Analize, müşterilerin katılım ve mevduat bankalarında Türk Parası cinsinden olan ve kar payı veya faiz geliri almak üzere tuttıkları katılma fonu/vadeli mevduat tutarları konu edilmiştir. Bu çerçevede bankalarda bulunan döviz tevdiat hesapları ve kıymetli maden depo hesapları dikkate alınmamıştır. Döviz tevdiat hesaplarının toplam mevduat içindeki ağırlığı, kur değişimlerinin irregüler olması, döviz sepetinin değerinin oynaklığı ve her şeyden önemlisi faiz oranı değişimleri ile döviz tevdiat hesaplarının arasındaki ilişkinin ayrı bir çalışmada ele alınmasının daha yerinde olacağı, kıymetli maden depo hesaplarının hacimlerinin ise toplam büyüklük içinde önemli bir

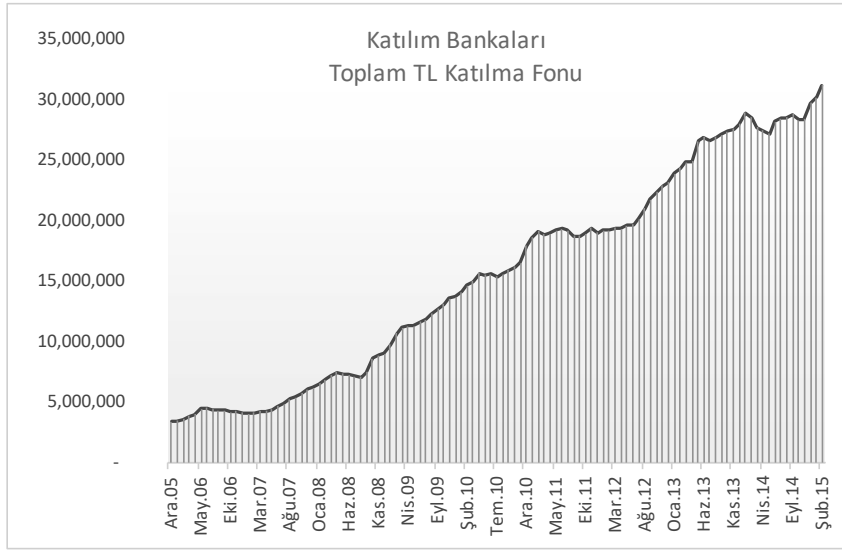
yer tutmayacağı dūřuncesiyle hesaplamalarda dikkate alınmamış, sadece bahsedildiği gibi TL Mevduat, TL katılım fonu bŸyŸklŸkleri arasındaki ilişki incelenmiştir.

Analiz edilen mevduat verisi, BDDK tarafından aylık olarak yayımlanan verilerde yer aldığı şekliyle kullanılmıştır (Bankacılık DŸzenleme ve Denetleme Kurum – BDDK). Faiz değişimlerinin mevduat Ÿzerindeki etkisini incelemek Ÿzere bir başka değişken olarak bankaların TŸrk Parası mevduata uyguladıkları faiz oranı dikkate alınmıştır. Bu veri TŸrkiye Cumhuriyet Merkez Bankası tarafından aylık olarak yayımlanan verilerden temin edilmiştir (TŸrkiye Cumhuriyet Merkez Bankası – TCMB). Çalışmada Aralık 2005 ile şubat 2015 dŸnemi arası aylık veri esas alınmıştır.

Analiz edilen dŸnemde mevduatın, hem katılım bankaları hem de mevduat bankaları açısından artış trendinde olduğu vurgulanmalıdır. Ayrıca yine analize konu edilen dŸnemin mevduat faizlerinde dŸřŸş seyri olduğu bir dŸnem olduğu da belirtilmelidir.

Öte yandan, bankacılık sektŸründe katılım bankalarının payının dŸřŸk seviyede olduğunun da altı çizilmelidir. TŸrk parası cinsinden mevduat dikkate alındığında TŸrk parası cinsinden katılma fonlarının sektör toplamına oranı %5,8 dŸzeyindedir. Dolayısıyla çeşitli sebeplerle vadeli mevduat ile katılma fonları arası geişkenlikte katılım bankalarının hacmi dikkate alınmalıdır. Yapılacak değerlendirmelerde bu durum Ÿnem arz etmektedir.

Hiç řŸphesiz ki mevduat değişimlerini etkileyen, mevduatta artış veya azalışı tetikleyen çok sayıda faktŸr bulunmaktadır. MŸřterilerin çalıştıkları bankadaki alışkanlıkları ve bankaya olan bağlılıkları, faiz duyarlılıkları, gelecek projeksiyonları, diğer yatırım enstrŸmanlarının getirileri, yatırım kararları, yasal dŸzenlemeler gibi faktŸrler mŸřterilerin mevduatlarındaki değişimi etkileyen faktŸrlerden bazılarıdır. Bu anlamıyla faiz değişiklikleri mŸřteri mevduatının geçişkenliğini sağlayan yegâne faktŸr değildir. Ancak katılım bankalarındaki bir kısım fon sahiplerinin getiri oranına duyarlı olabilecekleri dŸřuncesi ile faiz değişikliklerinin katılım bankalarındaki TL katılma fonlarındaki etkisini analiz edilecektir.

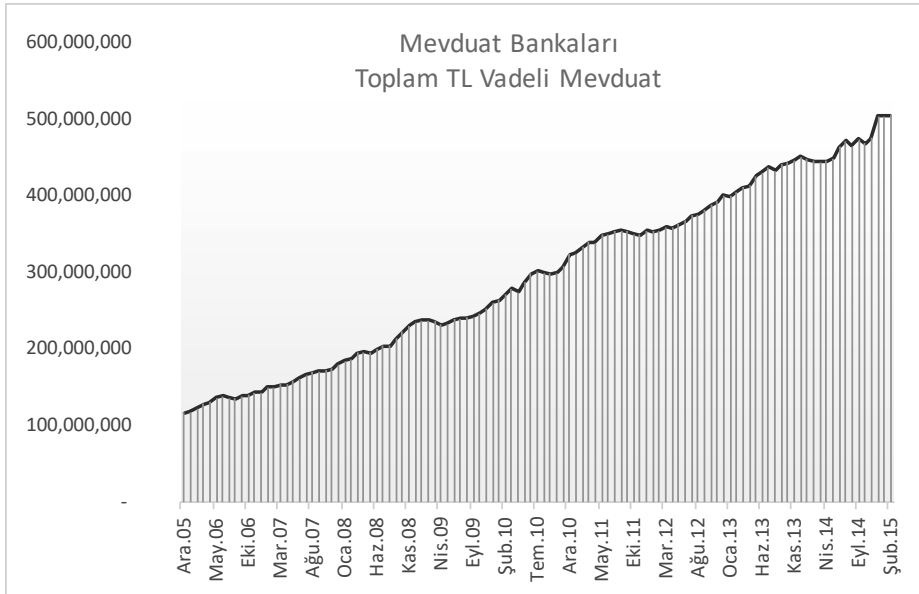

Grafik I: Katılım Bankaları – Toplam TL Katılma Fonu

Kaynak: <http://ebulten.bddk.org.tr/ABMVC/tr/Gosterim/Gelismis>, Erişim tarihi: Nisan 2015

Aralık 2005 – Şubat 2015 döneminde katılım bankalarındaki TL katılma fonlarının gelişimine bakıldığında bu dönemde bu fonların 3,4 milyar TL'den 31,2 Milyar TL'ye çıktığı ve bu dönemde hızlı bir artış gösterdiği görülmektedir. Bu dönem katılım bankalarının imaj tazeledikleri, kurumsal yapılarını ve müşteri taleplerini daha etkinve güvenilir bir şekilde yerine getirmelerinin sağlandığı bir dönem olmuştur. Ayrıca katılım bankaları bu dönemde gerek ürün ve hizmetlerinin gerekse de katılım bankacılığı prensiplerinin farkındalığını artırmak üzere ciddi gayret göstermişlerdir. Bu sayede müşterilerin ihtiyaçlarını kendi ölçeklerindeki diğer bankaların verdiği hizmet kalitesine denk şekilde karşılıyor olmaları ve faiz hassasiyeti olan müşterilere de hitap olmaları sebebiyle hem kredi hacmi anlamında hem de mevduat tarafında sektördeki payını artırdığı bir dönem olmuştur.

Yukarıdaki bölümlerde yer yer belirtildiği üzere katılım bankalarında bu dönemde yeni müşteri bulma konusunda gayret sarfetmekte ve bu durum İslami hassasiyeti olan müşterilerin dışında pek çok yerli ve yabancı müşteriye hizmet vermelerine yol açmıştır. Bu anlamıyla bu bankalarla çalışan müşterilerin sadece İslami hassasiyet taşıyan müşteriler olmadıkları belirtmek gerekmektedir. Öte yandan katılım bankalarındaki TL katılma hesapları toplamının toplam TL vadeli mevduat içerisindeki payı 2014 yılı içerisinde ortalama %5,7 seviyesinde gerçekleşmiştir. Bu açıdan sektörde alınan payın düşük seviyelerde olduğu vurgulanmalıdır. İki mevduat arasındaki geçişkenlik üzerinde durularak bu geçişkenliğin hacmi ve katılım bankaları açısından olası etkilerine değinilecektir.

Grafik 2: Mevduat Bankaları – Toplam TL Vadeli Mevduat

Kaynak: <http://ebulten.bddk.org.tr/ABMVC/tr/Gosterim/Gelismis>, Erişim tarihi: 12 Nisan 2015

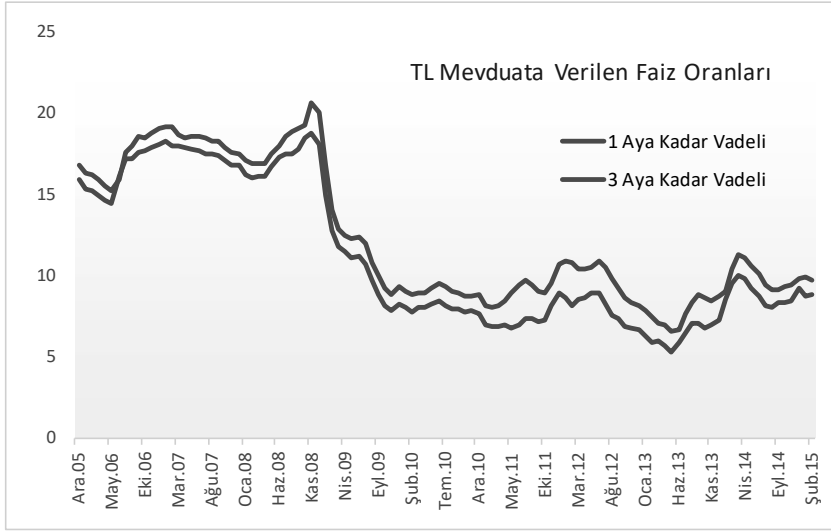
Türk Bankacılık sektörü 2001 yılı krizinden sonraki süreçte hızla yeniden yapılanarak önemli mesafeler almıştır. 2005 sonrası yıllarda bankacılık sektörü Türkiye ekonomisindeki büyümeye paralel gerek hizmet alanlarının genişlemesi gerekse de karlılık ve toplam aktifteki büyüme anlamında önemli noktalara ulaşmıştır.

Grafikte görüleceği üzere mevduat bankalarındaki toplam TL vadeli mevduat yaklaşık dört kat büyüyerek Şubat 2015 sonu itibariyle 505,3 Milyar TL'ye ulaşmıştır. Bilançodaki diğer kalemlerde de önemli oranda artış gerçekleşmiş ve mevduat bankalarının toplam aktif büyüklüğü 1.880.310 Milyon TL'ye ulaşmıştır.

Analizde genel olarak faiz değişimlerinin katılma fonu üzerindeki etkisi üzerinde durulacağından analiz kapsamında TCMB tarafından yayımlanan ve bankaların TL mevduat için uyguladıkları faiz oranları kullanılmıştır. Mevduat faizini etkileyen faktörler farklı olmakla birlikte nihai olarak bankalar piyasadaki faiz değişikliklerini fiyatlama üzerine yansıtmaktadırlar. Dolayısıyla bu değişim özellikle orana duyarlı müşterilerin diğer bankaları tercih etmeleri sonucunu doğurabilmektedir.

Analizde esas olarak Türkiye'deki mevduatın ortalama vadesinin 45 - 60 gün arasında olduğu göz önüne alındığında 1 aylık vade için Bankaların belirledikleri faiz oranı kullanılmış olsa da

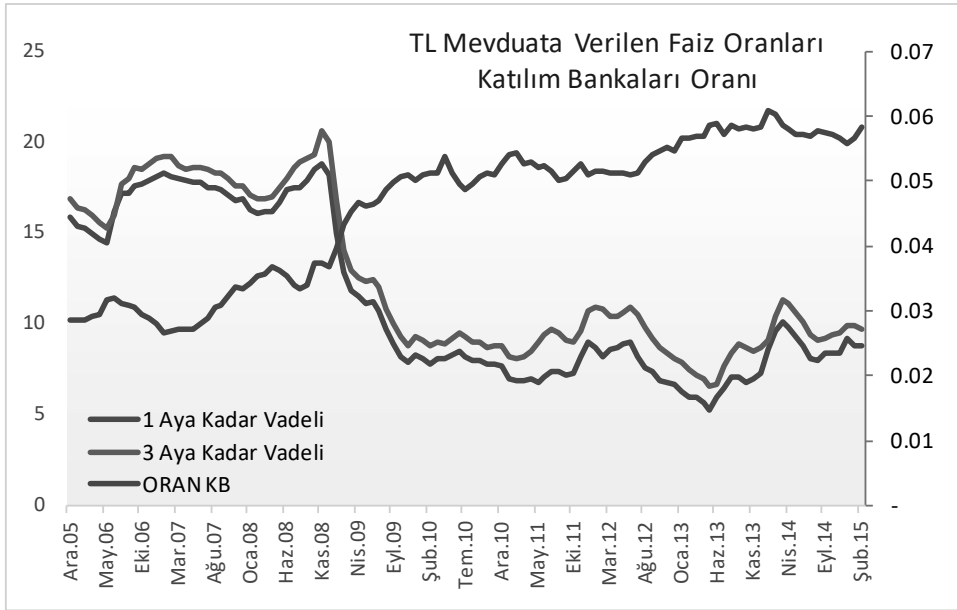
tablo ve grafiklerde gösterim ve karşılaştırma olması açısından 3 aylık faiz oranlarına da yer verilmiştir.

Grafik 3: TL Mevduata Uygulanan Faiz Oranları

Kaynak: <http://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/6121b7aa-7946-4353-b0f2-9cbab7e289b2/TurkLiras%C4%B1.html?MOD=AJPERES>, Erişim Tarihi: 12 Nisan 2015

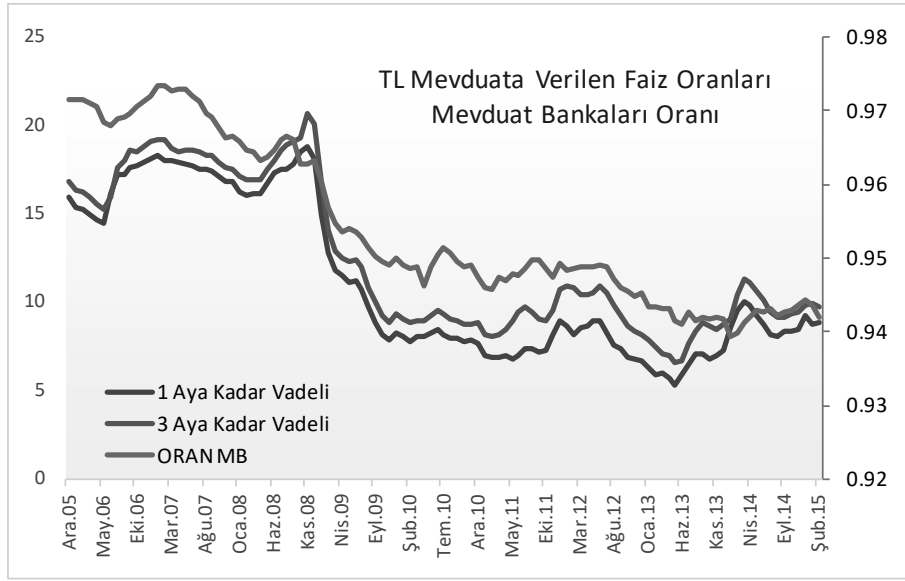
Grafikte görüleceği üzere Bankaların TL mevduat için verdikleri 1 aylık faiz oranı, Aralık 2005 döneminde %15'ler seviyesinde iken Mayıs 2013 döneminde %5,29'a kadar gerilemiş Mart 2014 döneminde %10'lar seviyesine çıkmıştır. Şubat 2015 itibariyle oran %8,8 düzeyindedir. 3 aylık oran ise 1 aylık orana paralel şekilde bir seyir göstermektedir.

Grafik 4: TL Faiz Oranı ve Katılma Fonlarının Toplam TL Mevduat İçindeki Oranı

Kaynak: <http://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/6121b7aa-7946-4353-b0f2-9cbab7e289b2/TurkLiras%C4%B1.html?MOD=AJPERES>, Erişim Tarihi: 12 Nisan 2015

Yukarıdaki grafikte TL mevduata uygulanan faiz oranı ile katılma fonlarının toplam fonlar içerisindeki payının gelişimine yer verilmiştir. Daha önce belirtildiği üzere katılım bankalarının müşteri profili göz önüne alındığında faiz değışiklikleri katılma fonu değışimine tek değışken olmasa da fiyatlamaya açısından uygun olması durumunda müşteriler açısından avantajlı olabilmektedir. Özellikle faizlerin hızlı düşüş gösterdiği dönemlerde katılma hesapları sektördeki diğer bankaların vadeli mevduatlarına göre daha avantajlı hale gelebilmektedir. Grafikte görüleceği üzere faizlerin keskin değışimlerinde katılma fonlarında da ters yönlü değışim dikkat çekicidir.

Grafik 5: TL Faiz Oranı ve Vadeli Mevduatın Toplam TL Mevduat İçindeki Oranı

Kaynak: <http://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/6121b7aa-7946-4353-b0f2-9cbab7e289b2/TurkLiras%C4%B1.html?MOD=AJPERES>, Erişim Tarihi: 12 Nisan 2015

Aynı şekilde yukarıdaki grafikte faiz oranları ile TL vadeli mevduatın toplam TL mevduat içerisindeki payına yer verilmiştir. Faizlerin aşağı ve yukarı yönlü hareketi ile vadeli mevduat oranında benzer bir hareketin olduğu gözlemlenmektedir.

Katılım bankalarındaki katılma fonları ile vadeli mevduat arasındaki ilişkinin korelasyon analizi incelenmiştir. Buna yönelik olarak Pearson korelasyon oranları kullanılmıştır. Korelasyon analizinde TL katılma fonu, TL vadeli mevduat ve TL faiz oranlarının “ln” değişimleri dikkate alınmıştır. Bu şekilde aylık değişimlerin vadeli mevduat ve katılma fonlarındaki değişim ile olan korelasyonu incelenmiş bu sayede değişimlerdeki ilişki ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

Tablo 1: Faiz ile TL Vadeli Mevduat/ TL Katılma Fonların Değişiminin Korelasyonu (Ara. 2005 – şub.2015)

	TL Katılma Fonu	TL Vadeli Mevduat	1 Aya Kadar Vadeli Faiz	3 Aya Kadar Vadeli Faiz
TL Katılma Fonu	100,00%			
TL Vadeli Mevduat	40,77%	100,00%		
1 Aya Kadar Vadeli Faiz	-30,44%	4,62%	100,00%	
3 Aya Kadar Vadeli Faiz	-44,01%	5,31%	83,17%	100,00%

Kaynak: TCMB ve BDDK'dan alınan veriler kullanılarak tarafımızca hesaplanmıştır.

Kullanılan verinin ln değişimlerinin korelasyonuna ilişkin yukarıdaki tabloda TL katılma fonundaki değişimin faiz oranlarının değişimi ile negatif korelasyonda olduğu gözlemlenmektedir. Korelasyon katsayısının çok gl olmadığı ancak ters yönlü bir hareketin söz konusu olduğu görülmektedir. Bu durum bilindiği üzere faiz hareketlerinin katılım bankası müşterileri üzerinde tek değişken olmadığını göstermektedir. Ancak bu düzey, değişkenin yönü ve şiddeti açısından bir gösterge niteliğinde olabilir.

Tablo 2: Faiz ile TL Vadeli Mevduat/ TL Katılma Fonların Değişiminin Korelasyonu (Kas.2008 – Oc. 2011)

	TL Katılma Fonu	TL Vadeli Mevduat	1 Aya Kadar Vadeli Faiz	3 Aya Kadar Vadeli Faiz
TL Katılma Fonu	100,00%			
TL Vadeli Mevduat	-6,14%	100,00%		
1 Aya Kadar Vadeli Faiz	-62,09%	43,30%	100,00%	
3 Aya Kadar Vadeli Faiz	-61,30%	50,50%	96,58%	100,00%

Kaynak: TCMB ve BDDK'dan alınan veriler kullanılarak tarafımızca hesaplanmıştır.

Öte yandan bu ilişkinin özellikle bankaların TL mevduata verdikleri faizlerdeki keskin iniş ve ıķıřlardaki durumu incelenmek üzere Kasım 2008 - Ocak 2011 dönemi seçilerek daha spesifik bir dönemdeki değişim incelenmiştir. Bu dönemde katılım bankalarının 1 ay vadeli katılma fonları yaklaşık 10 Milyar TL tutarında artmıştır.

Bu dönem bankaların 1 aya kadar TL mevduat faizine verdikleri faizin %18,10 düzeyinden %6,95'e kadar gerilediği bir dönem olmuştur. Aralık 2005 – şubat 2015 dönemi içerisinde Kasım 2008 dönemi 1 aya kadar TP faizlerin en yüksek olduğu dönem olmuştur. Bilindiği gibi Eylül

2008'de ABD'de küresel krizin etkisini gösterdiği ve tüm dünyadaki finansal çevrelerde büyük panik yaratmıştır. Bu nedenle Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde faiz oranlarının yükseldiği, sonra tedrici olarak düştüğü bir dönem olmuştur. Küresel krizin başlamasıyla birlikte Türkiye'de tasarruf sahipleri tasarruflarını koruyup değerlendirebilecekleri "en güvenli liman" olarak bankaları görmüşler, özellikle gayrimenkul veya menkul kıymet borsasını tercih etmemişlerdir. Tasarruf sahiplerinin belirsizlik ortamında mevduatta vade yapısını genelde kısa vadeli tercih ettikleri gerçeği de dikkatlerden kaçmamalıdır.

O dönemden sonra hızlı bir düşüşe geçen faizler Ocak 2011 ayına kadar hızla ve sürekli şekilde düşüşünü devam ettirmiştir. Bu dönem içerisinde aylık logaritmik değişimlerin korelasyonuna bakıldığında faiz oranları değişimi ile katılma fonlarının değişiminin belirginleştiği görülmektedir. Bu döneme ilişkin oluşturulan korelasyon matrisi yukarıdaki şekildedir.

Faiz oranlarının keskin bir düşüş gösterdiği dönem içerisinde TL vadeli mevduatın değişiminin aynı yönlü hareketi biraz daha belirgin bir hale gelmiştir. Bu dönemde TL katılma fonlarındaki değişiminin ters yönlü ilişkisi de belirgin bir hale gelerek 1 aya kadar olan faiz değişimine göre %62'ler seviyesi görülmektedir.

Öte yandan veri analizinde 2 veya 3 aylık bir gecikmeden sonra katılma fonlarına verilen kar payı gelirlerinin diğer bankaların seviyesine gelmesi sonucu bir normalleşme görülmektedir. Ancak faiz değişimleri ile katılma fonlarındaki değişimin korelasyonunun ters yönlü olması çalışmada belirtmeye çalışılan durumun doğrulandığını göstermektedir. Özellikle faizlerin bir dönem keskin bir şekilde düştüğü ortamlarda katılma fonlarındaki yukarı yönlü değişim dikkat çekicidir.

5. Faiz Artışı Sonrası Katılım Bankalarında Ortaya Çıkan Likidite Riski ve Yönetimi

Yukarıdaki bölümde görüldüğü üzere faiz değişimlerinin ani olması ve bir süre devam etmesi sonucu katılma fonlarındaki ters yönlü hareket bir takım riskleri beraberinde getirebilecektir. Katılım bankalarının büyüme trendini ve sektördeki payını artırması ile bu riskler daha belirgin hale gelebilecektir. Faiz değişiklikleri katılım bankalarının bilanço yapılarında ve kredi taleplerinde bir takım değişikliklere yol açacaktır. Ancak katılım bankaları katılma fonu müşterilerine sabit bir kar payı belirtmedikleri ve havuzun getirisi oranında kar paylaşımı yaptıkları için faiz değişikliklerinden kaynaklanabilecek faiz oranı riskine duyarlılıkları nispeten düşük seviyededir.

Bu çalışmada faiz değişiklikleri sonrası ortaya çıkabilecek riskler üzerinde durulmayıp özellikle faiz artışlarının likidite riski çerçevesinde ele alınmasına ve ana hatları ile bu konuda alınabilecek aksiyonlara yer verilmiştir. Katılım bankalarının katılım bankacılığı prensiplerine uygun menkul kıymet enstrümanlarının daha çok yeni ve sığ olması nedeniyle likit varlık portföylerinin kısıtlı olması nedeniyle likidite riski yönetimi katılım bankaları açısından daha önemli hale gelmektedir.

Likidite bankaların borçlarını ödeyebilme kapasitesidir. Likidite riski ise bankanın taahhlerini zamanında veya makul bir maliyetle karşılayamaması tehlikesidir. Bankacılıkta taahhüdünü hiç ve hatta zamanında yerine getirememesi sonuçları çok ağır olan ve genellikle bankanın tasfiyesi ile sonuçlanan bir risktir. (Altıntaş, 2006, s. 111)

Bu sebeple likidite riski, risk yönetimi literatüründe en önemli risklerden biridir. Ancak diğer risklerden yapı olarak farklılık arz etmekte olup, sermaye yeterliliği ve karlılık açısından iyi durumda olan bankaları bile batırabilecek bir etkiye sahiptir. Aniden ortaya çıkması, doğru ve uzmanlık gerektiren bir planlama gerektirmesi, bankada hızlı ve koordineli hareket edilme gereksinimi sebebiyle ciddiyetle ele alınması gereken bir risk türüdür. Bu sebeple sorumluluk ve aksiyon planlarının belirlendiği önceden olası tüm senaryoların değerlendirildiği bir yapının kurulması ve bu yapının sağlıklı bir şekilde devam ettirilmesi gerekmektedir.

Otorite tarafından likidite riski; piyasa, kredi ve operasyonel risk gibi sermaye yeterliliği ile doğrudan ilişkilendirilmemekte, günlük olarak hazırlanan raporlar ve rasyolar üzerinden takip edilmektedir. Yaşanan küresel kriz sonrası likidite riskinin daha sağlıklı bir zeminde takip ve analiz edilmesine yönelik Basel III düzenlemeleri oluşturulmuş olup ülkemizde de uygulamaya alınmıştır.

Bu bölümde likidite riskinin tüm detaylarına girilmeden makale konusu ile ilgili olması sebebiyle “fonlama kaynaklı” likidite riski tanımlanmaya ve ana hatları ile bu konuda alınması gereken aksiyonlara ve oluşturulması gereken likidite riski yönetimi erevesi açıklanmaya çalışılmıştır.

Fonlamaya ilişkin likidite riski, bir bankanın yükümlülüklerini, varlıklarının yetersizliği veya pasif karakterli likidite yaratma güçlüğü nedeniyle, zamanında karşılayacak likiditeye sahip olmaması olarak tanımlamak mümkündür (Akan, 2008). Bu tanım bankalarda bulunan mevduatın müşteriler tarafından ani ve sürekli bir şekilde çekilmesi sonucu ortaya çıkabilmekte ve sonuç olarak çok iyi olarak kabul edilen bankaları bile çok zor durumlara düşürebilmektedir.

Likidite riskinin yönetimi esas itibariyle katılım ve mevduat bankaları tarafından aynı şekilde ele alınmaktadır. Bankalar likidite riskini; ölüm, izleme, limitleme, raporlama, kontrol, yedek likidite yönetimi ve likidite acil eylem planları gibi adımlarda ele almakta ve likidite riski yönetimini bu adımlardan oluşan bir sistem içerisinde yönetmektedirler.

Katılım bankaları özelinde önceki bölümlerde belirtilen hususlar sebebiyle ortaya çıkabilecek fonlamaya ilişkin likidite riski ile karşı karşıya kalabilirler. Katılım bankalarının orana duyarlı davranan özellikle büyük ve kurumsal müşterilerinin olası taleplerini zamanında veya makul bir sürede eksiksiz yerine getirmesi gerekmektedir. Katılım bankaları özellikle faizlerin arttığı dönemlerde piyasanın gerisinde kaldıkları dönemlerde müşteri kaybı yaşamamak için paylaşım oranlarını müşteri lehine artırarak dengelemeye çalışmaktadır. Ancak bu durum da banka karlılığını etkilemektedir. Faiz artışlarının uzun süreli devam etmesi ve reel sektörü de etkileyebilecek bir durgunluk döneminde katılım bankalarının havuz getirilerinin azalması sonucu özellikle kar payı oranlarına duyarlı müşteri kayıpları yaşanabilecektir. Bu tür durumlarda katılım bankaları

için sağlam bir likidite yönetimi için alınabilecek aksiyonları aşağıdaki şekilde özetlemek mümkündür.

Likidite Riskinin Yönetimine ilişkin Politika ve Süreçlerin oluşturulması

Likidite riskinin yönetilmesinde, zamanında hızlı ve doğru şekilde aksiyon alınmasında banka içerisinde bu konuda hazırlanmış politika ve süreçlerin net bir şekilde ortaya konulması son derece önemlidir. Bu konunun banka içerisinde üst düzey yönetim nezdinde ele alınması ve koordine edilmesi gerekmektedir. Likidite riskinin yönetilmesinde ve olası krizlerde koordineli çalışmanın önemine binaen hazırlanan politika ve süreçlerde ilgililerin görev ve sorumluluklarının açık bir şekilde belirlenmesi gerekmektedir.

Fonlama Kaynaklı Likidite Riskinin Analizi, Ölçülmesi ve Limitleme

Faiz artışları sebebiyle ortaya çıkabilecek fonlama kaynaklı likidite riski kapsamında Banka çapında periyodik analizlerin gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Bu hususta katılım bankaları özetinde faiz değişikliklerindeki müşteri hareketlerine ilişkin analizler gerçekleştirilmelidir. Bu anlamıyla katılım fonu müşterisinin olası oran değişikliklerinde muhtemel davranışı üzerine analizler ve bir takım senaryoların oluşturulması yerinde olacaktır. Bu çerçevede katılım bankaları müşterilerini daha iyi tanıma ve genel müşteri profilini ortaya çıkarmaya yönelik çalışmalara yer vermelidirler. Müşteri profilinde meydana gelebilecek değişiklikler son derece dikkatli bir şekilde ele alınmalı ve periyodik olarak takip edilmelidir.

Ayrıca, müşteri profiline göre katılım fonlarının yoğunlaşması sıkı bir şekilde takip edilmelidir. Özellikle 1 milyon TL üzeri fonu bulunan müşterilerin toplam fon içerisindeki payı dikkatle incelenmeli bu oranın periyodik olarak takibi gerçekleştirilmelidir. Özellikle Türkiye'deki katılım bankalarının hacmi göz önüne alındığında katılım fonlarında yaşanabilecek yüksek oranlı yoğunlaşmalar ciddi sorunlara sebebiyet verebilecektir.

Katılım bankaları çeşitli kriterler kullanarak çekirdek mevduatı, tahmin etmeye ve sürekli olarak ölçme ve raporlamaya dikkat etmek durumundadır. Müşteri profilinin değişmesi ile oluşturulan kriterlerin yeniden gözden geçirilmesi ve sık sık tutarlılık analizlerine tabi tutulması gerekmektedir.

Katılım bankaları olası bir likidite krizinin tetikleyicilerini dikkatli bir şekilde izlemelidirler. Faiz değişikliklerine ilişkin sinyaller, piyasa beklentileri, enflasyon ile ilgili gelişmeler, siyasi ve toplumsal olaylar gibi hususlar üst düzeyde ele alınmalıdır.

Gerçekleştirilen analizler yoluyla müşteri hareketlerinin ve çekirdek mevduatın geçmiş dönemdeki trendi de göz önüne alınarak limitleme çalışmalarının gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Bu limitleme çalışmasında erken uyarı ve nihai limitler belirlenmeli limitlerin takibi, raporlanması ve olası limit aşımalarında alınacak aksiyonlar net bir şekilde oluşturulmalıdır.

Riskin ölçümü kapsamında gerçekleştirilen analiz ve limitleme çalışmaları periyodik olarak Banka Denetim Komitesine ve Üst Düzey Yönetime raporlanmalıdır. Oluşturulacak raporlar Üst Düzey Yönetimin aksiyon almasına yönelik olarak hazırlanmalıdır.

Likidite Acil Eylem Planları

Gerçekleştirilen analiz ve limitleme çalışmalarının bir Likidite Acil Eylem Planı ile desteklenmesi son derece önemlidir. Bu planda alınacak aksiyonlarla ilgili tüm birimlerin ve yedekleri ile birlikte ilgili kişilerin belirlenmesi ve ilgili kişilerde bu konudaki farkındalığın üst düzeyde tutulması gerekmektedir.

Likidite acil durum planları beklenmeyen olay/kriz anında uygulanabilecek stratejiyi açıkça ortaya koymalıdır.

Likidite acil eylem planlarında, banka kaynaklı ve piyasa kaynaklı likidite riski bileşenlerine yönelik özümmler yer almalıdır. Acil eylem planlarında, piyasanın likiditesi ve bankanın likiditesi iki ayrı kriter olarak göz önüne alınmalı ve hangi koşullar altında nasıl bir fonlama stratejisi izleneceği önceden belirlenmelidir. Bu strateji belirlenirken farklı koşullar altında fon sağlanabilecek birincil kaynaklar ve bu kaynaklardan ne tutarda fon sağlanabileceği göz önünde bulundurulmalıdır (Akan, 2008).

Beklenmeyen bir durum anında, acil durum planının başarısı, planda yer alan fonlama stratejileri ile likidite riskine ilişkin belirlenen limitlerin entegre olmasına bağlıdır. Fonlama stratejileri, bir yandan banka tarafından alınabilecek en büyük yapısal pozisyonda, beklenmeyen bir durumun ortaya çıktığı varsayımı altında şekillendirilirken, likidite riski limitleri, bankanın fonlama kaynaklarını dikkate alır şekilde belirlenmelidir.

Fonlama Kaynaklı Likidite Riski Kapsamında Projeksiyonlar, Stres Testleri ve Senaryo Analizleri

Likidite riskinin banka altyapısına uyumlu bir sistem üzerinden takibi gerçekleştirilmelidir. Bu durum doğru ve hızlı karar almak açısından bu son derece önemlidir. Bu sisteme ayın zamanda olası nakit giriş ve ıkışları üzerinde çeşitli projeksiyonların gerçekleştirilmesine olanak sağlayacak yapıların oluşturulması ve banka likiditesinin önceden tahmin edilerek önlem alınması gerektiren tarihlerin belirlenmesi ve ne tür önlemlerin alınacağı net bir şekilde tespit edilmelidir.

Öte yandan çeşitli stres testleri ve senaryo analizleri ile bankanın likidite riski ile karşı karşıya kalabileceği durumların belirlenerek, çeşitli seviyelerde çok verilesi suretiyle bir takım analizlerin gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Bu analizlerin sonuçlarının ilgili birimlerle birlikte değerlendirilmesi ve bu çerçevede oluşturulan eylem planlarının gerekiyorsa revize edilmesi gerekmektedir.

Sonuç

Çalışmada esas olarak katılım bankalarının durumu, çalışma prensipleri, müşteri profilleri, dağıtılan kar payı oranlarının belirlenmesine ilişkin esaslar ve olası faiz değişikliklerinde ortaya çıkabilecek muhtemel gelişmeler üzerinde durulmuştur. Katılım bankaları sektörde yaklaşık %6'lık paya sahip olan ve önümüzdeki dönemde gelişmesi beklenen bir sektör olarak görülmektedir. İş modeli olarak farklı bir işleyişe ve yaklaşıma sahiptir. Ayrıca hizmet kalitesi ve müşteri memnuniyeti açısından hızlı bir gelişim içerisinde. Bu sebeple sektörde görüleceği üzere çok farklı inanış ve yaşam tarzından müşterilerin tercih etmesi söz konusu olmaktadır. Bu durum katılım bankaları ile mevduat bankaları arasında müşterilerin geçişkenliğini artırmaktadır.

Bu ortamda mevduata verilen faizlerin değiştiği ortamda katılım ve mevduat bankalarında meydana gelen değişimler incelenmiştir. Faiz oranlarında değişimin yönü ile katılım ve mevduat bankalarındaki değişimin durumu incelenmiştir.

Buna göre;

- Mevduat bankalarındaki TL vadeli mevduat ile mevduat faiz oranları arasında çok düşük düzeyde pozitif korelasyon bulunmaktadır.
- Faizlerin hızlı bir şekilde düştüğü dönemlerde bu ilişki pozitif yönlü ve daha kuvvetli bir hal almaktadır. Yani düşen faiz oranlarının olduğu dönemlerde aylık faiz değişimleri ile aylık TL vadeli mevduatın değişimi aynı yönlü ve kuvvetli bir ilişki içerisinde.
- Faizlerin hızlı bir şekilde düştüğü dönemlerde TL vadeli mevduat ile TL katılma fonları arasında ters yönlü bir ilişki vardır.
- Katılma bankalarında incelenen dönemde faiz oranlarının değişimi ile TL katılma fonlarının değişimi arasında ters yönlü ve kuvvetli sayılabilecek bir ilişki vardır.
- Faizlerin hızlı bir şekilde düştüğü dönemlerde bu ilişki daha da belirgin hale gelmektedir.
- Faizlerin hızlı düştüğü dönemlerde katılım bankalarının toplam TL mevduat içerisinde aldığı pay artmaktadır.
- Meydana gelen artış veya azalışlarda faiz oranları tek başına etkili olmamaktadır ancak müşteri geçişkenliği anlamında bir katkısı olduğu düşünülmektedir. Klasik anlamda katılım bankası müşterilerinin orana olan duyarlılıklarının mevduat bankalarını tercih edecek şekilde olmayacağı beklentisi olsa da müşteri profilinin değişmesi ile bu tür geçişkenliğin artarak devam edeceği düşünülmektedir.
- Faizlerin hızlı bir şekilde düştüğü durumda ortaya çıkan ilişkinin, faizlerin hızlı bir şekilde yükseldiği dönemlerde katılım bankaları için tersi bir hareketi mümkün kılabilir.
- Özellikle ticari, kurumsal büyük müşterilerde geçişkenliğin daha fazla olduğu düşünülmektedir. Bu tür müşterilerin orana daha hassas oldukları ve diğer mevduat bankalarını tercih eğilimlerinin daha fazla olduğu söylenebilir. Katılım bankaları bu gibi durumlarda paylaşım

oranlarını dengelemek suretiyle rekabetçi davranmaya çalışsa da hızlı yükselişlerin olması durumunda bu önlem de çok sürdürülebilir olmayacaktır. Bu durum mevduat yoğunlaşması olan katılım bankalarında bir likidite sıkışıklığına sebebiyet verebilecektir.

- Katılım bankalarının likit enstrümanları ve likit sağlama kapasiteleri mevduat bankalarına göre daha kısıtlı seviyededir. Bu alanda yeni enstrümanların oluşturulması ve katılım bankalarının likit oluşturma kabiliyetlerinin artırılması için çalışmalar devam etmektedir. Ancak katılım bankaların olası likidite sıkışıklarına göre daha hassas davranmaları bu konuda gerekli alt yapıyı oluşturmaları etkin risk yönetimi açısından önemli olarak değerlendirilmektedir.

Kaynaklar

- Akan, N. B. (2008). Likidite Riski Yönetimi. *Bankacılar Dergisi*, 61-81.
- Aktepe, İ. E. (2010). *İslam Hukuku erevesinde Finansman ve Bankacılık*. İstanbul: Türkiye Katılım Bankaları Birliği.
- Altıntaş, M. A. (2006). *Bankacılıkta Risk Yönetimi ve Sermaye Yeterliliği*. Ankara: Turhan Kitapevi.
- Arıcan, T. (2013). *Basel III Uzlaşısı Kapsamında Bankalarda Likidite Riski Yönetimi ve Türk Bankacılık Sektörü Üzerindek Yansımaları*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi.
- Bacha, O. I. (2004). *Dual Banking Systems and Interest Rate Risk For Islamic Banks*. Working Paper (Munich Personal RePEc Archive).
- Basel Committe. (2011). *Basel III: A Global Regulatory Framework for More Resilient Banks and Banking Systems*. Basel: Basel Committee.
- Bayındır, S. (2012). *Katılım Bankacılığına Giriş (TKBB Eğitim Notları)*. Konya: Türkiye Katılım Bankaları Birliği.
- BDDK, B. D. (2006). *Mevduat ve Katılım Fonu Kabulüne, çekilmesine ve Zamanaşımına Uğrayan Mevduat, Katılım Fonu, Emanet ve Alacaklara İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik*. Ankara: BDDK.
- Bolęün, K. E., & Akçay, M. B. (2009). *Risk Yönetimi*. İstanbul: Scala Yayıncılık.
- Cebeci, İ. (2010). *Modern İslam İktisadı Literatüründe Murabaha Tartışmaları*. İstanbul: Marmara Üniversitesi.
- Chong, B. S., & Liu, M.-H. (2008). *Islamic Banking: Interest-free or Interest-Based*. Pasific-Basin Finance Journal.
- Ertürk, M., & Yüksel, S. (2013). *Casual Link Between Islamic and Conventional Banks*. İstanbul: Borsa İstanbul.
- Güler, E. (2006). *Bağımsız Dış Denetim Süreci Kurumsal Sosyal Sorumluluk İlişkisi Bankacılık Sektörü Uygulaması*. İstanbul: Doktora Tezi, T.C. Marmara Üniversitesi Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü.
- Hakan, E. E., & Gülümser, A. B. (2011). *Impact of Interest Rates on Islamic and Conventional Banks: The Case of Turkey*. Working Paper (Munich Personal RePEc Archive).
- How, J. C., Karim, M. A., & Verhoeven, P. (2005). *Islamic Financing and Bank Risks: The Case of Malaysia*. Thunderbird International Business Review.
- İsmail, R. (2010). *The Management of Liquidity Risk In Islamic Banks: The Case Of Indonesia*. Durham: Durham Theses, Durham University.
- Kaleem, A., & Isa, M. M. (2003). *Causal Relationship Between Islamic and Conventional Banking Instruments In Malaysia*. International Journal of Islamic Financial Services.

- Kızılkaya, N. (2012). Modern Dönemde Faizsiz Bankacılık ve Fıkıhı İşleyişi. *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* (20), 135-150.
- Likidite Riski Komitesi. (2007). *Likidite Riski Yönetimi Prensipleri*. Institute of International Finance.
- Tunç, H. (2010). *Katılım Bankacılığı, Felsefesi, teorisi, ve Türkiye Uygulaması*. İstanbul: Nesil Yayınları.
- Uludağ, İ., & Arıcan, E. (1999). *Finansal Hizmetler Ekonomisi*. İstanbul: Beta Yayınları (1. Baskı).
- Uludağ, S. (2010). *İslam'da Faiz Meselesine Yeni Bir Bakış*. İstanbul: Dergah Yayınları.
- Yalpar, A. (2014). *İslami Finans*. İstanbul: Scala Yayıncılık.
- Yıldırım, B. D. (2011). Türkiye'nin FİNansal Piyasa Likiditesi Ölçümü ve Analizi. *Central Bank Review*, 11-28.
- Zainol, Z., & Kassim, S. H. (2010). *An Analysis of Islamic Banks's Exposure to Rate od Return Risk*. Journal of Economic Cooperation and Development.
- Zaman, A. (2013). Re-defining İslamic Finance. *Basic Concepts and Thoughts in İslamic Economics*. İstanbul.

İnternet Kaynakları

- BDDK, <http://ebulten.bddk.org.tr/ABMVC/tr/Gosterim/Gelismis>, (Erişim tarihi: 14Nisan 2015)
- TCMB, <http://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/6121b7aa-7946-4353-b0f2-9cbab7e289b2/TurkLiras%C4%B1.html?MOD=AJPERES>, (Erişim Tarihi: 14Nisan 2015)